

MİLLİ MÜCADELE'DE MARAŞ

Prof. Dr. Ahmet EYÇİL

Kurtuluş Savaşının Manevi Mimarları

Mütarekede Maraş

Birinci Dünya Savaşı ilan edilmeden önce, 30 Ağustos 1914'te Maraş merkez ve köylerinde toplam 57,362 Müslüman ve 18,075 Ermeni; savaş ilan edildikten sonra 30 Ağustos 1915 tarihinde toplam 45,089 Müslüman ve 11,765 Ermeni yaşamaktaydı.

1914'de başlayıp 1918'de sona eren 1. Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti, İttifak Devletleri yanında katılmıştı. Dört yıl süren bu savaş, Avrupa ve Osmanlı topraklarını kan ve ateş içinde bıraktıktan sonra Osmanlı Devleti'nin ve taraf olduğu ittifakın yenilgisiyle sonuçlandı. 30 Ekim 1918'de Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan Mondros Ateşkes' Anlaşması'nın 7. maddesine (İtilaf Devletleri güvenliklerini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması halinde herhangi bir stratejik noktayı işgal hakkına haiz olacaktır.) dayanan itilaf Devletleri, ülkenin stratejik ve ekonomik bakımdan değeri büyük 'le önemli bölgelerini işgale başladılar. Maraş da bu işgal sahaları içinde yer aldı.

İngilizlerin bu niyeti Yıldırım Orduları Grup Komutanlığınca değerlendirilerek, Maraş Askeri komutanlığına çekilen 15 Şubat 1919 tarihli telgraf emrinde, Maraş'taki askeri ağırlığın Ceyhan Nehri'nin batısına çekilmesi ve bu işin 22 Şubattan evvel bitirilmesi istendi. Bu emri alan ilgililer. Silah ve cephaneleri batı köylerinin ormanlıklar arasına sakladılar. Şehirdeki Ermenilerin olayı öğrenmesinden dolayı, İngilizlerin Maraş'a geldiğinde haber alacakları düşünüldükçe, bu ağırlıklar daha sonra Kayseri'ye taşındı.

İngilizlerin Maraş' a Gelişi

İngilizlerin Kilis ve Antep'i işgal etmeleri, Maraş'ta da İngilizlerin şehri işgal edeceğine dair birçok şayanın çıkmasına neden oldu. Halk şaşkın bir vaziyette ne yapacağını bilemez bir durumda idi. Şehre gelen haberler birbirini tutmuyordu. İngilizlerin Maraş'ı işgallerini önlemek için Antep'i Maraş'a bağlayan yol üzerindeki Aksu Köprüsü halk tarafından tahrip edildi.

Antep'ten çıkan İngilizler Aksu'ya gelince dar bir köprü kurdular ve oradan geçerek ilerlemeye devam ettiler. Bu sırada Maraş'ta ki Ermeniler, İngilizleri karşılamak için hazırlıklarını sürdürüyorlardı, 22 Şubat 1919'da önlerinde Trasanta rahiplerinin bandosu ve ellerinde çiçek buketleri olduğu halde hükümet caddesinden geçerek, şehrin güneyinde Şeyh adil denilen mevkiin ilerisinde İngiliz kuvvetleri ve beraberindeki Ermenileri karşıladılar.

Bu acı günümüzde bizi sırt muzdan hançerleyen Ellik Gâvuru (Maraş halkı yerli Ermenilere Ellik Gâvuru demektedir) Ermeniler. Şehre giriş ve kışlaya gidiş sırasında haddi aşan taşkınlık ve çılgınlıklarda bulundular, "yaşasın İngilizler, yaşasın Ermeniler, kahrolsun Türkler" diye avazdan çıktığı kadar bağırıyorlardı. Bu manzara karşısında Türklerin gururu incindi. Çünkü Ermeniler. Yıllardır Türklerin hoşgörülü yönetiminden yararlanarak yaşıyorlardı. Onların bu nankör davranışı ibret alınması gereken önemli bir ders niteliğinde idi.

İşgalci İngilizler ve onları karşılayan Ermeniler Uzun Oluk Caddesini geçerken kışla önüne geldiklerinde, Ermeni taşkınlıkları karşısında Teğmen Cemal'in kılıcını çekerek emrindeki bir bölük askere silah başı emrini vermesi üzerine, İngiliz komutanı Ermenileri azarlayarak yürüyüş istikametini değiştirdi. Nihayet İngiliz kuvvetleri Amerikan Koleji (Ticaret Lisesinin arkasındaki Halk Eğitimin kullandığı bina) civarında karargâhlarını kurdular. Bunu müteakip bir İngiliz subayı hükümete giderek mütareke hükümleri gereğince güvenliği sağlamak için Maraş' ı işgal ettiklerini bildirdi. Mutasarrıf Ata Bey subaya, memlekette güvenliği bozan bir hal olmadığından, kendilerini işgalci değil, ancak bir misafir sıfatıyla kabul edecekleri cevabını verdi. Maraş'a gelen İngiliz kuvvetleri bir alay süvariden ibaretti. Bu alayın çoğunluğunu Hintli Müslümanlar oluşturuyordu. Böylece İngilizler halkın his ve maneviyatına ters düşmediler, halka hoşgörülü davranmak istediklerini belirttiler. Maraş halkı ile İngiliz askerleri arasında bulunan Hintli Müslüman süvariler çok çabuk anlaşarak kaynaştılar. Aralarında dini yönden bir dostluk başladı. Ermeni zulmü karşısında Hintli Müslüman süvariler, Müslüman Türk kardeşlerine gizli gizli silah ve cephaneye verdiler. Maraş'ın Fransızlara devri söz konusu olmaya başlayınca, Hintli Müslümanların silah dağıtma işi daha açık bir şekilde yapıldı.

İngilizlerin Maraş'ı işgali sırasında kaplarına sığmayan Ermeniler, bunu bir fırsat sayarak kin ve düşmanlıklarını kusmaya başladılar. Şehre gelip giden köylüleri تنها yerlerde fırsat buldukça öldürmekten çekinmediler. Türkler aleyhinde tahrik, iftira ve şikâyetlerde bulunarak, İngiliz himayesinde bu girişimlerini sürdürdüler.

Satıp parasını aldıkları menkul veya gayrimenkul malları, Türklere emanet verdiklerini işgal kumandanına bildirerek kendilerine geri verilmesini istediler. Gözlerine kestirdikleri Türklerin kendilerine borçlu olduklarını iddia edip, iki yalancı Ermeni şahidi bularak, alacağının tahsil edilmesini sağladılar. Yıllarca evvel Türklere evlenerek mutlu bir hayat süren Ermeni kızlarının listesini yaparak, Türkler tarafından zorla kaçırıldıklarını ileri sürmek

suretiyle bunların ailelerinden alınarak Ermenilere teslim edilmelerini talep ettiler. Zamanla bütün bunların ve bunlara benzer Ermeni şikâyetlerinin asılsız ve yalan olduğu ortaya çıktı.

Yine bu dönemde Ermenilerin bir takım şikâyetleri üzerine Maraş'ta gerginlik artmıştı. Ermenilerin şikâyetlerinin doğru olduğunu sanan işgal komutanı Kolon el Max Andrio bir tezkere ile şehrin ileri gelenlerinden Müftü Tekerek Zade Hacı Mehmet Tevfik, Müderris Dayı Zade Keskin Hacı Mehmet, Liva Müderrisi Seyit Han Zade Osman, Müderris Leblebici Zade Hafız Ali ve Emir Abdülcelil Zade Şeyh Ali Sezai Efendileri karargâhına davet etti. İsimlere dikkat edilirse davet edilenlerin tamamı din adamı idi. Bu kişiler Müftü Efendi'nin başkanlığında işgal komutanının makamına gittiklerinde, orada Ermeni papazlarını da hazır buldular. Biraz bekledikten sonra komutan içeri girerek orada hazır bulunan davetlilere, Türkler tarafından Ermenilere bazı tecavüz ve haksızlıkların yapıldığına dair kendilerine bazı şikâyetlerin edildiğinden söz ederek, bundan böyle Ermenilere karşı bu gibi hareketlerden sakınılmasının halka telkinini istedi.

Komutan sözünü tamamladıktan sonra grup adına söz alan Şeyh Ali Sezai Efendi gerekli cevabı vermek suretiyle yapılan yanlışlıkları anlattı. Konuşmasında; Maraş'ta en güzel konakların, bağ, arsa ve tarlaların Hıristiyan Ermenilerin olduğunu, bunların rahat ve servet içinde yaşadıklarını, Ermenilere Müslümanlardan çok rütbe ve nişanların verildiğini, Müslümanların aracılığı ile sürgüne gönderilmeyenlere sermaye verilerek Maraş'ta kalmalarının sağlandığını, şehirde bir yanda Ermeniler diğer yanda Müslümanların birlikte ticaretle meşgul olduklarını, Ermenilerin nimeti ret ederek "Yaşasın Ermeniler, kahrolsun Türkler ve Osmanlılar" dediklerini ayrıntılı bir şekilde anlattı. Bu yapılan açıklamalar Max Andrio'nun Ermeniler hakkında fikrinin değişmesine neden oldu.

Önceleri Ermenilerin iddia ve itiraflarını haklı gören İngilizler çok geçmeden Ermenilerin ne karakterde insanlar olduğunu anladılar ve onlara yüz vermemeye başladılar. Türklere karşı olan davranışları ise gün geçtikçe esnekledi, mahalli hükümetin işlerine karışmamaya, Türk polis ve jandarmanın görevlerine müdahale etmemeye dikkat ve özen gösterdiler.

Ermenilerin ardı arkası kesilmeyen asılsız ve yalan şikâyetleri karşısında, İngiliz işgal kuvvetlerinin yetkili siyasi komiseri Mısırlı Yüzbaşı Hasan Rufai:

"Biz buraya emniyet ve asayişini temin için geldik. Müracaat merciiniz hükümet daireleridir. Oraya müracaat ediniz." diyerek şikâyetleri reddetti. Bu durum karşısında Ermeniler kendilerine alet olmayan İngiliz işgal kuvvetleri aleyhine döndüler.

İngiliz işgali sırasında Maraş'ta çok önemli bir olay olmadı. Ancak o güne kadar Türklerin koruması altındaki silah deposu İngilizlerin eline geçti ve silahlar kullanılmaz hale getirildi. Mısırlı Yüzbaşı Hasan Rufai ile Şeyh Ali Sezai arasındaki İslam ilkelere dayalı dostluk, İngilizlerin himayesinde olan Ermenilerin halka zulüm yapmasına engel oldu.

Önceleri Ermenilerin iddia ve itiraflarını haklı gören İngilizler çok geçmeden Ermenilerin ne karakterde insanlar olduğunu anladılar ve onlara yüz vermemeye başladılar. Türklere karşı olan davranışları ise gün geçtikçe esnekledi, mahalli hükümetin işlerine karışmamaya, Türk polis ve jandarmanın görevlerini müdahale etmemeye dikkat ve özen gösterdiler.

Ermenilerin ardı arkası kesilmeyen asılsız ve yalan şikâyetleri karşısında, İngiliz işgal kuvvetlerinin yetkili siyasi komiseri Mısırlı Yüzbaşı Hasan Rufai:

"Biz buraya emniyet ve asayişini temin için geldik. Müracaat merciiniz hükümet daireleridir. Oraya müracaat ediniz." Diyerek şikâyetlerini reddetti. Bu durum karşısında Ermeniler kendilerine alet olmayan İngiliz işgal kuvvetleri aleyhine döndüler.

İngiliz işgali sırasında Maraş'ta çok önemli bir olay olmadı. Ancak o güne kadar Türklerin koruması altındaki silah deposu İngilizlerin eline geçti ve silahlar kullanılmaz hale getirildi. Mısırlı Yüzbaşı ve Hasan Rufai ile Şeyh Ali Sezai arasındaki İslami ilkelere dayalı dostluk, İngilizlerin himayesinde olan Ermenilerin halka zulüm yapmasını engel oldu.

Kurtuluş Savaşından Sonraki Yanan Yıkılan Maraş (Acemli Mahallesi) 1920

Davulcu Abdal Halil Ağa

Fransızların Maraş'a Gelişi ve İşgali

Osmanlı Devleti, daha i. Dünya Savaşı devam ederken 1916'da yapılan ve Sykes-Picot adı verilen gizli bir anlaşma ile İtilaf Devletleri arasında paylaşılmıştı. Bu antlaşmaya göre Musul Fransızlara bırakılmıştı.

İngilizler çok eskiden beri devam ettirdikleri araştırmalar sonucunda ekonomik tespitler yaptırmışlardı. Böylece Musul'da zengin petrol yataklarının varlığını ve önemini çok iyi biliyorlardı. İngilizlerin amacı Irak petroleri ile Basra Körfezi'ne hakim olmaktı. Çünkü Hindistan yolunun güvencesi ancak böyle sağlanacaktı.

15 Eylül 1919'da kararlaştırılan İngilizlerle Fransızlar arasındaki Suriye İtilafnamesi'ne göre; Musul ve çevresini, bu bölgedeki petrol alanlarını İngiltere 'ye devreden Fransa, buna karşılık onlardan boşalacak olan Maraş, Antep ve Urfa Sancaklarını işgal edecekti.

Maraş halkı arasında 15 Ekim 1919 tarihinden itibaren İngilizleri gideceği, yerlerine Fransızların geleceği söylentileri dolaşmaya başladı. Hal' geçen gün bu haber daha da netleşti. İngilizlerden yakınlık göremeyen Ermeniler Fransızları dört gözle beklemeye başladılar. Çukurova bölgesinde halka karşı sert ve kinci bir tutum sergileyen Fransızların Maraş'ı işgal edeceklerini duyduklarında halk endişeye kapıldı. Rus-Ermeni işbirliğinde yapılan işgal sırasında doğuda yapılan zulüm, Maraş halkının dehşete düşmesine ve aşırı derecede tedirgin olmasına neden oldu. Bu nedenle halk, Fransızların Maraş'a girmelerini önlemek için çareler düşündü ve mitingler yaptı. Ayrıca İngiliz ve Amerikan makamlarına çekilen telgraflarla olayı protesto etti. Fakat Maraş halkının bu gayret ve istekleri netice vermedi.

29 Ekim 1919 Çarşamba günü Fransız öncü kuvvetleri Yüzbaşı Julie komutasında Maraş'a geldi. 30 Ekim Perşembe günü de De Fontzine komutasında 1000 Fransız ve 500 Cezayir asıllı asker ile Fransız askeri elbisesi giymiş 400 Ermeni eşkıyası Maraş'ı işgal etmeye başladılar.

Maraş'ta bulunan Ermeniler Fransız işgal ordusunu coşkun gösterilerle karşıladılar. İşgalci Fransızlara çiçek buketleri sunularak "Yaşasın Fransızlar ve Ermeniler. Kahrolsun Türkler" diye bağırarak Ermeniler taşkınlık ve çılgınlıklar gösterdiler. Türklerin milli ve dini değerlerine saldırdılar. İngilizlerin Türklere karşı Yunan ve Arapları kullandığı gibi Fransızlar da Ermenileri kullanıyorlardı. Daha önce Suriye'ye iskan edilmiş Ermenilerden asker temin edilerek ve bunlara Fransız üniforması giydirilerek Maraş'ı işgal etmek için getirdiler. Fransızların Maraş ve çevresini işgali İstanbul'da mitingler yapılarak protesto edildi. Maraş halkının da yaptığı mitingle işgal protesto edildi. İngiliz ve Fransız komutanlıklarına telgraflar çekildi.

Güney cephesindeki gelişmeleri yakından izleyen Mustafa Kemal Paşa taraş ve Antep'te halkı teşkilatlandırmak için Yüzbaşı Kılıç Ali Bey'i ve Süvari Yüzbaşısı Yörük Selim Bey'i görevlendirdi. Yapılan görev taksimine göre Kılıç

Ali Bey Pazarcık' ta karargâhını kurarak halkı teşkilatlandırarak. Ayrıca Fransızların Antep'teki birliklerinin Maraş'taki birlikleri takviye etmelerine engel olacak ve İslahiye Türkoğlu üzerinden Maraş'a intikal edecek Fransızların yolunu kapayacaktı. Yüzbaşı Yörük Selim Bey ise Fransızların Maraş üzerinden. Anadolu'ya doğru ilerlemelerine engel olmak için Göksun'da teşkilatlanacaktı. Ayrıca bunlar gerektiğinde Maraş –içindeki muharebelere katılacaktır.

Sütçü imam Olayı

31 Ekim 1919 günü yerli Ermeniler Fransız askerleriyle birlikte şehri dolaşıyorlar ve önlerine gelen Türklere hakaretler ederek saldırılarda bulunuyorlardı. Bir grup Fransız askeri de hükümet konağındaki nöbetçi askere sataştı, devleti küçültücü ve tahrik edici sözler söyledi, nöbetçiden fuhuş haneyi göstermesini istedi. Oradan geçmekte olan bir posta dağıtıcısını da dövdü. Bütün bu haberler şehre yayılıyor, patlamaya hazır Türklerin nefret ve kinini arttırarak, sabırlarını taşıyordu.

Hürriyetine bağlı şeref ve namusuna son derece düşkün bu uğurda ölümü hiçe sayan Maraşlıları, Fransız askerleri henüz tanımıyor her yaptıklarının yanlarına kalacağını sanıyorlardı. Türkler için son derece ıstıraplı ve ağır geçen bir gün yavaş yavaş sona eriyordu. İkinci üzeri bir 6TfUP Fransız askeri ve Ermeni eşkıyası kışlalarına dönüyorlardı. O sırada Uzun oluk Hamamı'ndan çıkmış ve evlerine gitmekte olan Maraşlı kadınları gören ve Fransız üniforması giyeri işgalcilerden biri onlara yaklaşarak "Burası artık Türklerin değildir. Fransız memleketinde peçeyle gezilmez" diyerek kadının peçesini açtı. Kadının peçesini açan Fransız askeri Türkçe konuşuyordu. Yani bu tecavüzcü Türkçe konuşuyordu. Çünkü bu Fransız elbisesi giymiş Maraş'ın ellik gâvuru Emeni idi. Peçesi açılan Ayşe, olayın şokuyla bayılınca Hatice ve Fatma adındaki kadınlar da feryada başladılar:

- Bektutiye mahallesinden Kalalı oğlu Sarıkız Halil'in (Külekçi Halil) eşi Fatma'dan olma Ayşe, Hatice ve küçük kızları Fatma (Küçük Fatma) olmak üzere üç kızları vardı. Ayşe, savaştan önce Tekke mahallesinden Osman Akpolat ile evlenmiş, kocası adam öldürmekten dolayı tutuklanınca babasının evine gelmişti. Hatice ise Güro adında biri ile kaçmış ve onunla evlenemeyince o da babasının evine gelmiştir. Kalalı oğlu Sarıkız Halil'in evinde ikisi dul biri iS yaşında üç kızı bulunuyordu. İşte anne Fatma, kızları Ayşe, Harice ve Küçük Fatma mahallelerinde bulunan Uzun oluk Hamamı'na 31 Ekim Cuma günü gitmişlerdi.

Anne Fatma, nahırdan gelecek olan ineklerini karşılamak ve akşam yemeğini hazırlamak için hamamdan biraz erken çıkmıştı. Vakit ikindi sonrasıydı üç kız kardeş. Annelerinden sonra hamamdan çıkarak evlerine doğru gidiyorlardı. Kızları biraz geciktiği için anne Fatma, onları karşılamayınca geldi. Bu arada Uzun oluk Caddesi'nden zil zurna sarhoş üç Fransız askeri bu kızların üzerine doğru yürüdü. Kızlar hakarete maruz kalırken anneleri Fatma onlara ulaştı. Gözü dönmüş sarhoş düşman Fransız askerleri bu üç kızın etrafını sardı. Fransız üniforması giyen askerler Türkçe konuşuyorlardı ve ağza alınmayacak küfürler ediyorlardı. Ayrıca kızları kucaklayarak hırpalıyorlardı. Fransız askerleriyle boğuşan kızlar şok olmuşlardı. Bağırduklarını zannediyorlardı fakat sesleri çıkmıyordu. Zira kızların dili tutulmuştu. Anne Fatma- durumu görünce "Eyvah Buda mı gelecekti başımıza! İmdat! imdat!" diyerek bağırdı. Kızlarla askerler arasında karşılıklı mücadele devam etti. mücadele sırasında Türkçe konuşan ve Fransız üniforması giyen askerler ., Artık sizler bizimsiniz. Çıkarın şu çarşafın. Atın şu peçeleri. Bundan böyle Maraş Fransa'ya aittir. Biz Fransızların hükmü geçer burada." diyerek bağıriyorlardı. Bu üç müteceviz Fransız askerin konuşmalarından dolayı Ermeni oldukları anlaşıldı. Karşılıklı boğuşma sırasında anne Fatma Hanım, Uzun oluk Hamamı'nın önündeki derenin kenarına, kızları da diğer taraflara yıkıldı. Henüz 15 yaşında bulunan Küçük Fatma'nın peçesi

Hacı'nın kahvesinde bulunan Maraşlılar olay yerine gelerek Ermenilere uyarılarda bulundular. Fakat bunları dinleyen olmadı. Bunun üzerine Çakmakçı Said ve Gaffar Kabul oğlu Osman hanımları işgalcilerin elinden almak isterken dipçik ve kurşunla ağır yaralandılar. Bu sırada civarda küçük bir dükkânda süt satan ve olayları soğukkanlılıkla seyreden Sütçü Hacı İmam' Karadağ tabancasını alarak olay yerine geldi. Silahını kadınların peçesini açan ve Çakmakçı Said'i yaralayan Ermeni'nin üzerine doğrultarak ateşledi. Kurşun

Param parça edildi, Ayşe ve Hatice'nin çarşafı yırtıldı, Bu arada hamamın yanından geçen ve kahvede bulunan Türkler, kızların imdadına yetişerek bunları kurtardı. Kadınlar olay yerinden uzaklaştıktan sonra Sütçü İmam, kadınlara tecavüz eden askerin birini tabancasıyla ateş ederek yaraladı. Fransız askerleri de Çakmakçı Sait'i yaraladı.

Olaydan anne Fatma Hanım çok etkilendi, hastalandı, hatta bir ara hayatından ümit kesildi. Yapılan müdahalelerle anne Fatma Hanım hayata döndürüldü. Fakat peçesi yırtılan ve henüz evlenmemiş olan 15 yaşındaki Küçük Fatma çok hırpalanmanın etkisiyle korktu ve hastalandı. Küçük Fatma, hayattan murat alamadı, olayın kırkinci günü korkudan vefat etti. Bu bahtsız Küçük Fatma'nın gelin duvağını annesi cenazesinin üzerine örttü. Böylece 15 yaşında bulunan Küçük Fatma evlenmeden gelin oldu. Bütün mahalle toplanarak göz yaşlan içinde gelin elbisesi olarak kefen giydirilen Küçük Fatma'yı esas evi olan Şeyh Adil Mezarlığı'na gönderdiler. Bu bilgiler Mustafa Zülkadiroğlu'nun el yazma notlarından alınmıştır. Notların fotokopisi arşivimizde bulunmaktadır.

• Sütçü imam 1878 yılında doğdu. Üç kız bir erkek olmak üzere dört çocuğu oldu. 31 Ekim i 919 da, düşmana ilk kurşunu atan Sütçü İmam, düşmanın Maraş'tan kovulmasından sonra, harpteki fedakârlıklarına mükâfat olarak Belediye'ye odacı olarak alındı, bu vazifesi yanında kaledeki topun idaresi kendisine verildi. Abdülmecit halife olunca 101 pare top atmak için kaleye çıktı. Topların daha yarısını atmadan, top atımı sırasında barutun etkisiyle ısınan namludan topun erken ateş alması neticesi yandı. Ağır şekilde yaralanan Sütçü İmam, Alman Eylemhanesi'nde tedavi altına alındıysa da iki gün sonra 25 Kasım 1338 (1922) tarihinde vefat etti, Cenazesi Çınarlı Cami mezarlığına defnedildi. Sütçü imam adına, ilk kurşunun atıldığı Uzun oluk Meydanı'nda 1936 yılında Belediye Başkanı olan Hasan Sükuti Tükel tarafından bir anıt ve çeşme yaptırıldı. 1977 yılında da Kıbrıs Meydanı'nın da yine Sütçü imam adına Kurtuluş Anıtı yaptırıldı. 1992 'de onun adının verildiği Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi kuruldu.

Bazı kaynaklarda Sütçü İmam, mahallesinde bulunan Çınarlı Camii'nin İmamı olarak gösterilmektedir. Ancak adı geçen camide herhangi dini bir görevi yoktur. Sadece kendisinin özel adı imam'dır. Sütçülükle meşgul olduğu için Sütçü İmam olarak bilinmektedir. Vakit namazlarını Çınarlı Camii'ne giderek kılmaktadır. Müezzin veya imamın olmadığı zamanlarda

Burada diğer Müslümanlar gibi fahri olarak müezzinlik veya imamlık yapmaktadır

İsabet eden Ermeni yere düştü diğerleri ise kaçtılar. Maraş' ta düşmana sıkılan bu ilk kurşun ile Türk milletinin işgalcilere ve Ermenilere yaptıklarının yanlarına kalmayacağı gösterildi.

Bu olayda Çakmakçı Said şehit düşmüş yaralanan Ermeni ise ölmüştü 1 Kasım 1919 tarihinde ölen Ermeni için büyük bir cenaze töreni düzenlendi. Olay yerine hala şehri terk etmeyen İngiliz ve Fransız askerleri yetişti. Sütçü İmam ise Nalbant Bekir'den aldığı bir atla Bertiz'in Ağabeyli köyünde bulunan Beyazıt oğlu Muharrem Bey'in yanına gitti. Ermenilerin ve Fransızların bütün çabalarına rağmen Sütçü İmam bulunamadı. Ancak olayın intikamını almak isteyen Ermeniler sağa sola ateş ederek Zülfikar Çavuş oğlu Hüseyin'i şehit ettiler. Bu arada Türkleri öldürüp kadınlarını alacaklarını, camilerine çan takacaklarını söylemeye başladılar. Fransızlar da misilleme hareketlerine girişerek Sütçü İmam'ın dayısının oğlu Tiyekli oğlu Kadir'in ellerini ve ayaklarını arkasından bağlayarak burun ve kulaklarını kestikten sonra boğazlayarak şehit ettiler.

K. Maraş, Sütsüimam Anıt Mezarı

Diğer Olaylar ve Governör Andr ' nin Maraş'a Gelişi

1 Kasım 1919 Cumartesi günü Ermenilerin kurtarıcı olarak karşıladığı ve büyük şenlikler yaptığı İngilizler Maraş'ı terk ederek Antep' e çekildiler.

Sütçü İmam'ın yaraladığı Ermeni'nin ölmesiyle Fransız-Ermeni işbirliği arttı. Ayrıca Fransız askerlerinin çoğu Türk düşmanı Ellik Ermenilerden meydana gelmesi, yerli Ermenileri

cesaretlendirip şımartıyordu. Bu nedenle fırsat buldukça Türklere karşı her türlü sataşma hakaret ve öldürme olaylarını gerçekleştiriyorlardı.

Maraş'ta peş peşe gelişen çirkin olaylar ve Ermeni askerlerinin tutumları gerginliğin artmasına neden- oldu. 2 Kasım 1919'da Fransızların Antep'teki komutanlığına başvuran şehrin ileri gelenleri durumu protesto ettiler. Bu protestoya karşılık İngiliz ve Fransız komutanlarının ortak imzasını taşıyan bir beyanname yayınlanarak bundan sonra güvenliğin sağlanacağına dair söz verildi. Bu verilen söze rağmen durumda değişiklik olmadı.

Birkaç gün sonra Fransızların Adana'da bulunan Valisi Albay Bremond, Mutasarrıf Ata Bey'e ve şehir eşrafından bazı kişilere gönderdiği telgrafta Cebel-i Bereket (Osmaniye) Governörü Andre'nin Maraş Governörlüğünü de üzerine aldığını belirterek kendisinin iyi karşılanmasını tavsiye etti.

Sözde güvenliği sağlamak amacıyla Osmaniye'den gönderilen Governör Andre 26 Kasım 1919 Çarşamba günü Ermenilerin düzenlediği parlak bir törenle karşılandı. Yanında Osmaniye eşraf ve memurları, bir bölük süvari ki, bunlar Osmaniye havalisi ahalisinden bol maaş vererek kandırdıkları ve "Fransız Jandarma Milisleri" ismini taktıkları süvarilerdi. Bu süvarilerin tabur

Komutanı Binbaşı Sıtkı, Bölük Komutanı Amasyalı Yüzbaşı Mithat, Takım Komutanı Teğmen Kenan'dı.

Ermeniler önceden hazırladıkları büyük bir Fransız bayrağını açarak "Yaşasın Fransa, yaşasın Ermenistan, kahrolsun Türkler" gibi naralar atarak, Governörü şehre getirdiler. Bu hareketler karşısında Türklerin endişesi bir kal daha artmıştı.

Governör ve mahiyeti hükümete yaklaştıklarında, çok gayretli ve fedakâr bir subay olan jandarma Bölük Komutanı Mahmut Bey, hükümet kapısındaki görevli nöbetçi askere Governör ile tercümanından başka kimseyi içeri almamasını emretti. Ermenilerin taşkın hareketleri nedeniyle nöbetçinin duruma hâkim olamayacağını anlayan, Maraş'ın Göllü köyünden Yusuf Çavuş, Mahmut Bey'den nöbet değiştirme izni aldı ve nöbete kendisi geçti.

Yusuf Çavuş' nöbetçi sıfatıyla ve cesaretle, çılgınca gelen Ermeni kalabalığın önüne geçerek silahını onlara yöneltti. Andre ve tercümanından başka hiçbir kimsenin hükümete giremeyeceğini sert bir dille ifade etti. Biraz evvel Türk e, Müslüman a küfreden Ermeni kabadayılarının sesi çıkmaz oldu. Hükümete sadece Andre ve tercümanı girdiler.

Governör hükümette mutasarrıf Ata Bey'le bir müddet görüştü. Konu bayrak meselesine gelince, Governör kaleye Türk Bayrağı'nın çekilmemesinde ısrar etti. Mutasarrıf Ata Bey bunun kötü sonuçlar doğuracağını açıklayarak kabul edemeyeceğini söyledi. ikna olmasına rağmen Governör sınırlı bir şekilde oradan ayrıldı.

Governör Andre şehrin ilim adamlarına ve ileri gelenlerine birer tezkere çıkararak, onları konuşmak için Kadir Paşa'nın konağına davet etti. Çağırılanlar Boğazkesen Camiinde toplandılar. Görüşmelerin -bayrak meselesi üzerine olacağını düşünerek, gitmemeye karar verdiler. Davetlilerden hiç kimsenin gelmemesi üzerine çok sinirlenen Governör Andre'ye ev sahibi büyük bir mahcubiyet içerisinde özür dileyerek bunun bir kasıt olmadığını, alafrağa saat ile alaturka saat arasındaki farktan dolayı bir yanlışlık olduğunu anlatmaya çalıştı. Governör Andre gayet sert ve tehditkar bir dille, toplantının Cumartesi günü belediye binasında yapılması için yeniden davetiyeler yazılmasını emretti.

Aynı gün akşamı (27 Aralık 1919) Ermeni Hırlakyan'ların evinde bir ziyafet tertip edildi. Hırlakyanlar Maraş Ermenileri içinde en nüfuzlu ailelerden biri idi. Sultan'ın müteahhitliğini yaptıklarından dolayı son derece zengin olmuşlardı. Ziyafette yemekler yenilip içildikten sonra baloyu açmak ve

• Yusuf Çavuş daha sonra harp sırasında büyük kahramanlıklar gösterdi. Tekke Kilisesi'nin Yakılması sırasında şehit düştü. Bu mahalleye onun adından dolayı Yusufkar Mahallesi denmektedir.

Hırlakyan Ailesini şereflendirmek için Agop Hırlakyan'ın iki torunundan Osep'in kızı müstakbel Ermenistan Prensesi Helena'yı dansa davet eden Guvernör Andre nazik bir şekilde reddedildi. Buna sinirlenen Guvernör Andre sebebini sorunca, kız "Sizinle dans etmemekten üzgünüm, çünkü kendimi hala esaret ve zillet içinde yaşayan bir kadın olarak görüyorum. Kalesinde Türk Bayrağı dalgalanan bir memlekette Fransızların hâkim oldukları ve bizim emniyet ve hürriyet içinde yaşadığımızı nasıl düşünebiliyorsunuz?" diyerek, Guvernör Andre'yi tahrik etti.

Bunun üzerine kaledeki Türk Bayrağı'nın derhal indirilmesi için emir verildi.

Bu emri duyan Helena kendini Guvernör Andre'nin kollarına attı. Bu emir gereğince Binbaşı Sıtkı adamlarını göndererek kaledeki Türk Bayrağı'nı indirtti. Kalede askerlik şubesi tarafından yerleştirilen beş Türk ihtiyat askeri, sayıları yetersiz olduğu için bayrağın indirilmesine ses çıkaramadılar. İçleri kan ağlayarak seyrettiler. Daha sonra şehre inerek dağıldılar ve durumdan halkı haberdar ettiler

28 Kasım 1919 Cuma sabahı Maraşlının kara sabahı oldu. Uyanan her Türk dalgalanmasına alıştığı kale burcunda bayrağını göremeyince büyük bir endişeye kapıldı. İşgalcilere karşı nefretleri arttı.

Mehmet Ali Beyin Beyannamesi

Kısakürek ailesinden Avukat Mehmet Ali Bey, kalenin karşısındaki evinde hasta yatıyordu. Kalede dalgalanan Türk bayrağını göremeyince kaleme sarıldı. Gayet okunaklı ve güzel bir şekilde "Âlem-i İslam'a Hitap" adıyla bir beyanname hazırladı. Yedi nüsha olarak çoğalttığı beyannameyi ayrı ayrı zarflara koyarak, ikisi kendi, diğerlerini oğlu Şahap, Ulu Camii, Çarşıbaşı Camii, Saray altı Camii ve Arasa Camii'nin görülebilecek yerlerine astı. Cuma namazına gelenler bu beyannameyi okudular. Halkın heyecanını şahlandıran beyannamede şunlar yazılıydı:

"Âlem-i İslam'a Hitap

Ey millet-i necibe-i Osmaniye, vaktine hazır ol. 1300 küsür seneden beri Hz. Allah'ı ve Peygamber-i Zîşan'ının hizmetine razı ettiğin birdin ölüyor. Yani ecdadının kanı pahasına fethettiği bir kalenin burcu barüsündeki Al Sancağın bugün Fransızlar tarafından indirilip, yerine kendi bandıraları konuldu. Şimdi acaba bunu' yerine koyacak sende birkaç yüz İslam gayreti hiç mi yok! İğtişaş arzu etmeyin. Yalnız pür vekar ve azamet olarak ol Al Sancağımızı geri yerine koyalım. Tekrar kemal-i

mehabetle yerlerimize avdet edelim. Korkma, korkma seni buradaki birkaç Fransız kuvveti kıramaz. Sen mütevekkilin Alellah kendi mevcudiyetini gösterecek olursan, değil birkaç Fransız kuvveti, hatta bütün Fransız milleti kıramaz. Buna emin ol."

28 Teşrin-i Sani 335

Maraş Ulu Camii ve Mavakkihane

Bildiriler kısa zamanda etkisini gösterdi. O gün sanki manevi bir kuvvet bütün halkı Ulu Cami'ye çağırdı. Bayrağın tekrar yerine takılması hususunda bütün gönüller birleşti. Namaz vakti geldi. Sünnet kılındı. Ulu Camii imamı Rıdvan Hoca minbere çıkarak hutbeye başladığı sırada dışarıda bir gürültü koptu. Şerbetçi oğlu Mehmet **"Sancağı çıkarın"** diye bağırırken gürültü içeriden duyuldu. içerde **de "Bayraksız namaz kılınmaz"** sesleri işitildi. Buna Rıdvan Hoca'nın **"Hürriyeti olmayan bir milletin Cuma Namazı kılması caiz değildir"** sözü de eklenince, cemaat minberdeki sancağı alarak dışarı çıktı. Bu sancağın altında toplanan insan seli kaleye doğru akarken, kalede bulunan Fransız jandarmaları, silahlı bir çatışmayı göze alamayarak arka kapıdan kaçtılar.

Tekbir ve tevhit sesleriyle kaleye ilk ulaşanlardan Zalhocaoğlu Osman (Osman Erşan), bir kenara atılmış olan Türk Bayrağı'nı hürmetle öpüp başına koyduktan sonra tekbir sesleri arasında onu eski yerine astı. Bazılarının beraberinde getirdikleri bayraklara gerek kalmamıştı. Cuma namazı toplu olarak Bayrağın gölgesinde eda edildi. Birkaç el silah atılarak bayrak selamlandı ve sevinç gösterisinde bulunuldu. Kin ve nefretten ağlamayı unutmuş olan gözlerden sevinç gözyaşları akıyordu.

Maraş Kale Burcu

Kaleye çekilen Türk Bayrağı Maraşlıların heyecanını yatıştırmaya yetmedi. . Halk heyecan içinde hükümet konağının önüne geldi. Orada Mutasarrıf Ata Bey ve Governör Andre ile karşılaştılar ve onlarla tartışmaya başladılar. İşte bu sırada Governör'ün Ermeni tercümanı Yalan söze karışarak "Bir bez parçası için bu kadar gürültü çıkarmaya ne lüzumu var" deyince halk hiddetle tercümanın üzerine yürüdü. Bunun üzerine Governör'ün Yaveri İshak kamasını çekerek halka hücum etti. Kayabaşı Mahallesi'nden Naçar Ahmet oğlu Mehmet yaverin bir şey yapmasına fırsat vermeden elindeki kamayı aldı. Kocabaş Hacı Naci oğlu Mahmut da yaveri bir güzel dövdü. Governör Andre silah kullanmamaları için Fransız Jandarmalarına emir verdi ise de Türk jandarmaları ellerini daha çabuk tutarak süngü taktı ve vuruşmaya hazır oldu. Mutasarrıfın müdahalesi ile o an için vuruşma önlendi. Bu olay Fransızları hem sinirlendirdi hem de daha tedbirli olmalarını sağladı.

Governör Andre hükümetten ayrıldıktan sonra halk Mutasarrıf Ata Bey'e Şu ultimatomu verdi:

1. Türk Bayrağı Cuma günleri kaleye ve hükümet konağına çekilecek.
2. Fransız Governör'ü hükümetten çıkarılacak.
3. Fransız jandarmaları şehri terk edecek.

Bu isteklerimizi yapabilecek kudrette değilseniz, biz yapacağımızı biliriz Diyerek de tehditte bulundular. Mutasarrıfın bu konuda güvence vermesi üzerine dağıldılar.

Şehirde olaylar olurken İslâhiye yönünden Maraş'a gelmekte olan bir Fransız müfrezesi, Türkoğlu'nun 15 km. güneyinde imha edildi.

Ertesi gün dükkânlar, çarşı ve pazar açılmadı. Governör yanına Tercümanını da alarak sokağa çıktı. Amacı şehri dolaşarak Türklerle konuşmak, halkın nabzını yoklamak ve kamuoyunu sakinleştirmektir. Nakip Camii önüne geldiğinde Aşıklı oğlu Hüseyin adındaki gençle karşılaştı. Aralarında özetle şu konuşma geçti:

Governör Andre:

"-Bir bez parçasından başka bir şey olmayan bayrak için dün bu kadar gürültü yaptınız. İstesem hepinizi yok edebilirdim, yapmadım. Yarın top tüfek kullanacak olursam ne yaparsınız? Çoluk çocuğunuza acımıyor musunuz?"

Âşıklı ođlu Hüseýin:

"-Ben anamdan doğdum kalede bayrağımı górdüm. Ölünceye kadar da göreceğim. Biz bütün Türkler böyleyiz. Onu görmemek için ya kör olmak ya da ölmek lazım. Kör değilim. O halde onu görmezsem öldüm demektir. Hem bilir misiniz, bayrak için ölmek bizde şehit olmaktır ve en büyük şereftir. Yalnız ben değil, küçük-büyük, kadın-erkek bütün Maraşlı Türkler, her Cuma sabahı uyanınca ilk önce kaleye bakar, bayrağımızı görürüz.

Yaşadığımızı anlar ve Allah' a şükrederiz. Sen bizi toplu tüfekte susturacağını sanma. Bir gün senin silahlarınla karşılaşacak olursak, biz çoluk çocuğumuza top tüfek sesi duyurmayız. Önce onları biz öldürürüz, sonra evlerimizi ateşe veririz. Arkamızda bekleyenimiz, ağlayanımız kalmadıktan ve şehir kül olduktan sonra da karşına çıkarız. O zaman istersen bütün dünyanın silahlarını getir, bizi Ölümden korkutamazsın."

Âşıklı oğlunun bu konuşması daha sonra mücadele parolasının kaynağı olacaktır.

"Maraş bize mezar olmadan, düşmana gülzar olamaz."

Guvernör Andre Aşıklioğlu'na verecek cevap bulamadı, oradan çarşıya indi. Çarşıda karşılaştığı bir köylüyü durdurarak:

Guvernör:

"-Hükümetiniz bizden ödünç para almıştı. Geri vermedi. Biz de buraları istedik. Paramızı çıkarıncaya kadar kalacağız. Hükümetiniz razı oldu." dedi.

Köylü:

"Sizin bu alış verişiniz doğru değildir. Hükümet kimin malını satıyor? Kimin malını rehin veriyor? Buralar bizimdir. Biz kimseye vekalet vermedik.sen git parayı hükümetten al. Biz malımıza sahibiz." diye cevap verdi.

Guvernör Andre şehri daha fazla gezmeye gerek görmeyerek karargâhına döndü.

29 Kasım 1919 Cumartesi günü bir toplantı yapılması daha önce Guvernör Andre tarafından kararlaştırılmıştı. Bu toplantıya şehrin ileri gelenleri, ilim adamları, daire müdürleri, hâkimler, komiser ve jandarma komutanı katıldı.

Bu toplantıda Guvernör şu konuşmayı yaptı:

"-Ben memleketin tımarına, ahalinin refah ve mutluluğuna çalışıp hakkınızda lütufla muamele edecektim. Dünkü gün kuvve-i işgaliyem aleyhine kıyamda bulundunuz. Ben isteseydim, bayrak için kaleye hücum eden ahaliyi. Makineli tüfek ateşine tuttururdum. Binlerce adam ölür ve yaralanırdı.

Önce sağ, daha sonra sol kolunu kaldırarak:

"-Şu kolum kuvvettir, şu kolum da lütuf, hangisine sarılmak istiyorsunuz?

Yani amacınız harp yapmak mı, yoksa af ve lütuf dilemek midir? Söyleyiniz." diye ekledi.

Orada bulunan Şeyh Ali Sezai Efendi tercümana dönerek **"İyice dinle ve tamam söyle"** diye söze başladı.

"-Dört yüz küsur sene evvel Kanuni Sultan Süleyman'ın Fransa Devleti ve Milleti hakkındaki iyi niyet ve himayeleri tarihi bir hakikattir. Devletlerarasında adil, medeni ve dost olarak tanıdığımız Fransızların dili de Osmanlı okullarında okutulmaktadır. Sizden evvel İngilizler buradayken kumandanları hükümetimizin işlerine karışmamıştı, dini ve milli sembolümüz olan sancağımıza el uzatmamıştı. Fransız işgal kuvvetlerinin tarafsız hareket edeceğine, hükümet işlerine karışmayacağına dair yayınlanan beyannamenin aksine hareket edildiğinden Ermeniler Türklere karşı hunharca cinayetlere başlamışlardır. Dünkü gün de sancağımıza tecavüz edilmesi, halkın heyecan ve galeyanını doğurmuştur."

Guvernör, Mutasarrıf'a dönerek hiddetle:

"-Milletin galeyana sebep sensin." deyince; Ali Sezai Efendi: "-Galeyana asıl sebep sizsiniz, Mutasarrıf Bey değil." diyerek, hür olan bütün İslam ülkelerinde senede iki bayram ve haftada bir Cuma Namazı kılındığını, milletimizin İstiklal ve hâkimiyet şerefine alameti olan ay ve yıldızlı Osmanlı Sancağı'nın öteden beri kaleye çekildiğini, sancağa el uzatıldığını gören halkın Cuma Namazı'nı kılamayacağından galeyana doğurduğunu ve meşru hakkı olan sancağını yerine diktikten sonra dağıldığını, bunun işgal kuvvetlerine yapılan bir ayaklanma olmadığını sert bir dille ifade etti.

Bu konuşma üzerine Guvernör:

"-Sancağın dini inançlarınızdan olduğunu bilmiyordum. Bilseydim kaleye -'er koymaz ve onu kaldırmazdım." diyerek hatasını kabul etti.

Daha sonra Ermenilerin Türklere karşı yaptıkları katliam, vahşet ve cinayetler kanıtlarıyla birlikte ortaya atılarak tartışıldı ve iki saat kadar süren toplantıdan bir sonuç alınamadı.

30 Kasım 1919 günü Guvernör Andre Maraş'ta tutunamayacağını anlayınca Antep'e gitti.

Maraş' ta Kuvay-ı Milliye'nin Kurulması ve Savunma Teşkilatı

Bayrak olayından iki gün sonra yani 30 Kasım 1919'da Çiçekli Camii anı-hatibi Veziroğlu Mehmet Alparslan'ın (Vezie Hoca, Alpaslan)evinde toplandılar. Ertesi günü olan 31 Ekim 1919'da Vezie Hoca, Hintlinin oğlu abdülhakim Bey'in dükkânına gidip Fransızlara karşı birlikte hareket etmeyi teklif etti. 1 Kasım 1919'da medresede toplandılar. Toplantıya, Veli oğlu Ziya Bey, Avukat Cerrahioğlu Zekeriya Bey, Başkâtip Rıza Bey, Karcı Tahya efendsoğlu Ali Rıza Bey, Hocoğlu Evliya Efendi, Atilla Bey, Abdi Keçeci Bey katıldı. Toplantıda İlyas Efendi Zade Refet Efendi'nin başkanlığında, belediye Reisi Bekir Sıtkı, Kocabaş Zade Hacı Naci ve Hacı Ahmet-Efendi, an Zade Arif, Mühendis Abdüllatif 'ten oluşan heyet seçildi. Bunlar arında" Milletın ve vatanın selameti uğrunda feda-i can edeceğime, meşru milli teşkilatımıza karşı hainlik edenlerin velev öz kardeşimiz olsa dahi idamına ve sır saklayacağıma vallahi ve billahi" şeklinde yemin ettiler.

Burada şunu açıkça ifade etmek istiyorum. Şehrin işgalinin tanınması ve aylaştırılması için bir paşanın konağında, işgal kumandanı Andre tarafından toplantı yapılması isteniyor. Bu olmayınca o dönemde Padişah'ın da lutfundan faydalanan, Türk milletinin sırtından büyük sermaye edinen ve Maraş'ın ileri gelenlerinden Agop Hırlakyan'ın evinde toplanılıyor. Maraş mutasarrıfı Ata Bey

Ve kumandanı işgali ciddiye almıyor, hatta sıkışınca şehri yüz üstü sahipsiz ip kaçıyor. Diğer bir ifade ile Maraş'a atanan o dönemdeki yüksek urlar halkın direnişine arka çıkmıyor. Bu kutsal Maraş Mücadelesi din adamlarının liderliğe yine din adamı niteliğinde olan zengin eşrafın teşvik ve desteğiyle başlıyor ve böylece devam ediyor ..

Diğer yandan Şekerli ve Hatuniye semtlerinde de başka bir heyet arak faaliyete geçildi. Ayrıca bayrak olayında gururu kırılan Fransızların, . kuvvetlerle bu kırılan gururu kurtarma yoluna gidebileceği ihtimali, göz - de tutularak bir müteşebbis heyet kurulmasına karar verildi. Heyet; İlyas Efendi Zade Refet Efendi'nin başkanlığında, Belediye Reisi Bekir Sıtkı, baş Zade Hacı Naci ve Hacı Ahmet, Şişman Zade Arif, Dede Zade

Ahmet Beşen Bey Zade Hacı Nuri, Hancı Zade Hafız Ali, Karaküçük Hacı Mustafa, Kısakürek Hacı, Fatmalıoğlu Derviş, Hüdayi Tahsin, Çanakoğlu Hüseyin ve Mühendis Abdülatif Bey'lerden kuruldu.

Bu heyet sonraları daha da genişleyerek “Merkez Heyeti” adını aldı. İşlerin bir elden yürütmesi gerekçesi ile ayrı ayrı çalışan gruplar dağılarak. Merkez Heyeti'ne katıldılar.

Bir süre sonra Heyet Başkanlığı'na Arslan Bey getirildi. Merkez Heyeti yönetimi kolaylaştırmak için şehri on bölgeye ayırdı. Her bölgenin bir de yönetim kurulu vardı.

Şehirde on bölgede bulunan yönetim kurullarının ve başkanlarının isimleri şunlardır:

- 1.Çavuşlu (Yürükselim) Mahallesi Reisi Çuhadar Zade Hacı Mustafa Efendi.
- 2.Bektutiye (Fevzi Paşa) Mahallesi Reisi Ser Müsevvid Ahmet Efendi.
- 3.Restebaiye (Gazi Paşa) Mahallesi Reisi Baba Halil Zade Ahmet Efendi.
- 4.Acemli (Şehit Evliya) Mahallesi Reisi EvkafMemuru Evliya Efendi.
- 5.Kayabaşı Mahallesi Reisi Tapu Memuru Faik Efendi.
- 6.Divanlı Mahallesi Reisi Hasan Bey.
- 7.Ekmekçi Mahallesi Reisi Sapsız Hacı Efendi.
- 8.Çığcığı (Hayrullah) Mahallesi Reisi Muhacir Memuru Nasrullah Efendi.
- 9.Âlemlî (Sakarya) Mahallesi Reisi Zülkadiroğlu Süleyman Bey.
- 10.Hatuniye (Kurtuluş) Mahallesi Reisi Şeyh Ali Sezai Efendi.

Merkez Heyeti ile idare Heyeti kurulduktan sonra para toplanmaya ve erzak biriktirmeye, silah ve cephaneye temin edilmeye başlandı. Tüccarlardan da Beşen Beyzade Hacı Nuri Bey, Merkez Heyeti'nin veznedarlığını yaptı. Toplanan zahire gizli depolarda biriktirildi. Herkes kendine düşen yiyecek ve Para yardımını gönüllü olarak yaptı. Bu arada Çukadarzade Hacı Mehmet Efendi 500 altın vererek vatan ve milleti adına yaptığı fedakârlığı cömertçe a koydu.

Müslümanlar arasında iç disiplini sağlamak için prensip kararı alındı ve ar merkezlerle gönderildi. Divanlı, Kayabaşı, Âlemlî, Kumarlı, Çomaklı, isadivanlı Şekerli, Hatuniye ve Duraklı mahalleleri Heyet-i Milliyesi aralarında Şu ortak kararları aldılar:

1. Hiç kimse düşmandan kesinlikle kaçmayacak ve evlerini bekleyecek. Evlerini terk ederek uzaklaşırsa bu durumdan mücahitler olumsuz yönde etkilenecek. Ayrıca boş bırakılan Müslüman evlerine düşman yerleşecek ve önemli noktaları ele geçirmiş olacak. Kesinlikle hiç kimse kendi bulunduğu yer ve evinden başka yere gitmeyecek.
2. Halkın belirlenen kurallara uymalarını sağlamak için görevliler tayin edilecek. Aralıklarla gezen devriye yakaladıkları insanları buldukları noktalara dönmeye ve burada kalmaya mecbur edecek. Alınan kararlara uymayanlar en sert şekilde cezalandırılacak.
3. Mahallelerde bulunan ve karakollara katılmayan silahsız başıbozuklar tutuklanarak bölge dışına çıkarılacak. Herkes kesinlikle karakol emrine uyacak. Evlerine çete alan veya bunları misafir edenlerin evleri yakılacak ve ev sahibine gerekli ceza verilecek. Bu talimata uymamanın mecburi ve gerekli olduğu, Müslümanlara kesin bir dille anlatılacak. Müslümanların düşman işgalinden kurtulmaları için, birlik ve beraberlik içinde bulunmalarının önemi idrak ettirilecek.

4. Yağma kesinlikle yasaktır. Alınan eşya veya iaşe merkeze gönderilecek. Eşyaları yağmalayıp saklayanlar ağır cezaya çarptırılacak.

5. Mahallelerde bulunun ve karakollarda görev yapamayacak durumda bulunan mazeretli şahıslar, ellerinde bulunan özel veya devlete ait silahları en yakın ihtiyar heyetine teslim edecek. Bu silahlar ihtiyar heyetinin belirlediği şahıslara verilecek.

Kılıç Ali Bey Pazarcık'a Yörük Selim Bey Göksun'a giderek milis teşkilatını kurmaya çalıştılar. Onların bir ay yoğun çalışmaları sonunda Elbistan-Göksun ve Pazarcık'ta milis teşkilatı kuruldu. Bu arada bir de Bertiz'de Zafer ve Muharrem Beylerle Sütçü İmam tarafından Bertiz müfrezesi kuruldu. Bertiz müfrezesiyle birlikte Göksun, Pazarcık milis teşkilatlarını, Fransızların ilerlemesini ve işgalini engellemeye çok büyük hizmetleri oldu. Maraş halkından yukarıda isimleri geçen ileri gelenlerle beraber, müfrezeye kumandanlığı yapabilecek ihtiyat zabiti ve emekliye ayrılmış şahıslar çeşitli kollarında ve Bertiz müfrezesinde görev aldılar.

Maraş'ta jandarmanın gizli deposunda 850 adet muhtelif silah ile 1000 sandık Rus cephanesi bulunmaktaydı. Fakat bunlardan Fransızların haberi yoktu. Tabur Kumandanı İsmail Hakkı Bey' in korkak hareket etmesinden dolayı bu silah ve mühimmatlardan gereği gibi yararlanılamıyordu. Merkez Bölük Kumandanı Çerkez Mahmut Bey'in çabaları sonunda bu silahlar gerekli yerlere dağıtıldı. Harp sırasında bu cephanenin 300 sandığı kullanıldı ve geri kalan 700 sandık cephaneye savaştan sonra orduya teslim edildi. Kışla yanında bulunan depodaki silah ve cephaneye İngilizler el koydu. Daha sonra İngilizler, kullanılmasını önlemek amacıyla buradaki silahların bir kısmının mekanizma ve kapaklarını söktürdü ve bir kısmını Halep'e gönderdi. Ayrıca İngiliz birlikleri Maraş'tan çekilirken depolarda bulunan silah ve cephaneyi Fransız birliklerine teslim ettiler.

Bu arada dışarıdan da silah ve cephaneye teminine başlandı. Jandarmanın elindeki silahlar da bir müddet sonra bu kahraman yurt evlatlarının fedakarlıktan ile depolara taşındı. Jandarmadan faydalarına işinde Merkez Bölük komutanı Yüzbaşı Mahmut Bey üstün bir gayret gösterdi. Maraş, Antep ve Şanlıurfa'da bulunan Fransız komutanı General Keret'in, 15 Aralık 1919'da Maraş'a gelişinde, yanda Miralay Saint Mari ve ı 500 kişilik bir kuvvet bulunuyordu.

Maraş, Antep, Şanlıurfa Fransız kuvvetleri komutanlığına atanan General Keret,6 Aralık 1919'da Maraş'a geldiğinde şehrin ileri gelenlerini hükümet konağına çağırarak bir toplantı yaptı. Pazarcık'ta bulunan Kılıç Ali'nin yakalanarak teslim edilmesini istedi. Amaçlarının Maraşlılara yardım olduğunu kendilerine zorluk çıkarılmaması yolunda sözler söyledi. Orada bulunan refet Hoca "Kumandan Bey, himayeden medeniyetten bahsediyorsunuz, fakat kötülükler yaptırıyorsunuz. Kadınlara taarruz edildi. Sebepsiz ve sonuçsuz olarak birçok canlara kıyıldı. Ermenileri silahlandırıyor. Bu kadar işleri yapmaya iktidanniz yetişiyor, eşkıya başı dediğiniz adamı tutamıyorsunuz... " dedi. Yine aynı toplantıda bulunan Şeyh Ali Sezai Efendi, Fransız kuvvetlerinin günden güne artmasının ve Ermenilerin şımarık hareketlerine göz yumulmasının üzüntü ile karşılandığını, dolayısıyla hiçbir yabancı yardımını kabul etmeyeceklerini belirtti. Bu konuşmaya kızan General daha ileri gidmeden toplantıya son verdi

General Keret ve Miralay Saint Mari bu konuşmadan sonra ikinci vakti arabalarına binerek Antep'e gittiler. 16 Aralık 1919 günü akşamı Çukuroba Camii'ne bomba atılması ve müezzine kurşun sıkılması üzerine, Evliya Efendi'nin gayreti ile memleketin ileri gelenleri tarafından 17 Aralık 1919 günü bir protesto name hazırlanarak General Keret'e gönderildi. Bu beyannamesi ile işgal kuvvetleri komutanlığı ikaz edildi. Aksi takdirde milli direnmenin kendileri için çok kötü sonuçlar doğuracağı, Türklere yakışır bir vakarla ihtar olundu.

Antep ve İslâhiye'den erzak, silah ve cephaneye getiren Fransız birlikleri ve takviye kuvvetleri sürekli Türk çetelerinin baskınına uğrayarak, kayıplar veriyordu.

Bu ciddi darbeler karşısında ne yapacağını şaşırın General Keret aşağıdaki bildiriye yayınladı.

1. Üzerinde silah bulunduran Türkler, soruşturma yapılmadan kurşuna dizilecektir.
2. Öldürülen bir Fransız askerine karşılık, Türklerden kur'a çekilmek suretiyle iki kişi öldürülecektir.
3. Bir evden silah atılırsa, o ev yakılacaktır.
- 4.' Böyle bir hal meydana gelmesi durumunda Osmanlı memuru olanlar işlerinden atılacaktır.
5. Sokaklar, küçük bir olay meydana geldiği takdirde makineli tüfek, bomba ve gazlı mermilerle ateş altına alınacaktır.

Bu bildiri şehirdeki havayı tamamen bozdu. General Keret hükümet işlerine müdahale etmeye başladığı gibi baskıyı da arttırdı.

Bu ortam içerisinde savaşın kaçınılmaz bir hal aldığını gören Türkler, hazırlıklarını hızlandırdılar. 20 Ocak 1920 günü şehirde heyecan doruk noktasına ulaştı. Dükkânlar kapatıldı. Her an patlamaya hazır olan halkta büyük bir sessizlik başladı.

21 Ocak 1920 günü General Keret şehrin ileri gelenlerini ve memurlarını son defa olarak toplantıya çağırdı ve onlardan galeyana halinde olan halkı yatıştırmalarını istedi. Toplantıya katılanların bir kısmının karargâhta tutulması halkın heyecanını büsbütün arttırdı ve savaşın başlamasını kaçınılmaz hale getirdi.

Çarpışmaların Başlaması

Yapılan çalışma ve alınan kararlar sonunda Maraş'ta teşkilatlanma tamamlandı. Kılıç Ali Bey tarafından kurulan Pazarcık teşkilatı, Antep-Maraş, Maraş-İslâhiye güzergâhında içeri doğru ilerleyen Fransız nakliyatını rahatsız etmeye başladı. Pazarcık teşkilatına mensup olan matematik öğretmeni Muallim Hayrullah Bey ve ihtiyat zabiti Maraşlı Hayrı Bey kumandasında bir müfreze 5 Ocak 1920'de Eloğlu (Türkoğlu) istikametine gönderildi. Bu esnada Bertiz kuvvetlerinden bir müfreze de Beyazıtlılardan ihtiyat zabiti Muharrem Bey ve Meclis-i Umumi Başkâtibi Zafer Bey kumandasında Ceyhan nehrini takiben yine Türkoğlu istikametine geldi. O gün İslâhiye'den hareket eden ve Maraş'taki kuvvetlerini takviye maksadıyla Maraş'a gelen bir Fransız müfrezesiyle uzun bir cephaneye kolu Türkoğlu köyünün kuzeyinde çok dar olan yol civarında istirahat ediyordu. 'Fransız müfrezesini gören Muallim Hayrullah ve Muharrem Bey kumandasındaki kuvvetler doğudan ve batıdan ateş açarak Fransız kuvvetlerini Tanış tepe ve Baba burnu mevkiinde 7 Ocak'ta iki ateş arasında bıraktı. Bu çarpışmada Fransız birliklerinden 40, asker öldürüldü ve 100 asker de yaralandı. Türklerin Bertiz kolundan beş, Pazarcık kolundan ise birkaç asker yaralandı.

Bu çatışmada Pazarcık kolu kumandanı Muallim Hayrullah Bey ayağından yaralandı ve daha sonra bu yaranın tesiriyle savaştan sonra şehit oldu. Yine bu günlerde Pazarcık teşkilatından Batumlu Ali Bey kumandasında bir müfreze Maraş-Antep yolu üzerinde bulunan Karabıyıklı mevkiinde düşman Fransız nakliye koluna hücum etti. Kol muhafızları tamamen öldürülerek bütün silah, mühimmat, eşya ve erzakı ganimet olarak alındı. Elbistan Müdafaa-i-Hukuk Cemiyeti'nin emirleri doğrultusunda hareket eden Pazarcık ve Bertiz müfrezelerinin başarılı saldırıları karşısında birlikleri zarar gören Fransızlar çok şaşırıldı.

Maraş'ta şehir içi çarpışmalar başlamadan önce iki tarafın askeri ve silah güçleri şöyleydi.

Fransızların; bir piyade alayı, dört topçu bölüğü, iki süvari bölüğü, dört zırhlı otomobil, 5000 kadar silahlı kuvvet (bunlar Fransız, Senegal'li, Cezayirli askerlerle, 2000'in üzerinde Ermeni gönüllüsünden oluşmaktadır.) vardı.

Türklerin: Jandarma dairesinden aldıkları 850 silah, iki makineli tüfek, iki adi top (bu toplardan yararlanılmadı), yerli av tüfekleri, bıçak, satır, balta, kılıç gibi silahları vardı.

Silahsız olanlar bir düşman askeri öldürüp, onun silahına sahip oluyordu. çete sayısı da 2500 kadardı.

• Riyaziye Muallimi Hayrullah Efendi'nin Ablası Fatma Hanım'ın anlattıklarına göre: Muallim Hayrullah ittihat ve Terakki Cemiyeti'nin üyesi olduğu için II. Abdülhamit tarafından Titonik vapuruyla Mısır'a sürüldü ve 1908 II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yurda döndü. Maraş'a geldikten sonra Riyaziye Muallimi Hayrullah Bey, Tekke Şeyhi Selim Dede'nin üvey kızı Ayşe Hanım'la evlendi. Bu evliliklerinden üç oğlu oldu. Milli teşkilata üye olarak Maraş'ta Fransızlarla yapılan savaşa katıldı. 7-8 Ocak 1920'de Türkoğlu civarında Bababurnu muharebesinde bacağından yaralandı. Tedavi edilmek amacıyla Antep'e götürüldü. Fransızların şerrinden korumak için ismi gizlendi ve kıyafeti değiştirildi. Balıklan mahallesinde bulunan Mecit Bey'in hastanesinde tedavi altına alındı. Yerini tespit eden Ermeniler burada Hayrullah Bey'i rahat bırakmadılar. Bunun üzerine Hayrullah Efendi Kürttepe'de bulunan eniştesi Ser Komser Fevzi Bey'in evine getirildi.

Maraş Harbi sona erdikten sonra Hayrullah Bey Antep'ten sedye üzerinde Maraş'a getirildi. Binlerce Maraşlı onu Erkenez Köprüsünde sevgi ve coşku ile karşıladılar. "kazanız ve zaferiniz kutlu olsun" diyerek tebrik ettiler. Aradan bir süre geçince yarası azdı ve tedavi için Alman Hastanesi'ne götürüldü. Hastanede kaldığı sırada yarası iyileşti ve Koltuk değneğiyle vefat eden Yörük Selim'in cenaze törenine katıldı. Yarası iyi olmuştu. Sonra birden hastanede rahatsızlandığı haber alındı. Hayrullah Efendi, kendisinin hastanede bulunan Ermeni Doktor Artin tarafından intikam amacıyla zehirlendiğini annesine söyledi. Halk bu olay üzerine galeyana geldi hastaneyi yakıp doktorları öldürmek istedi. Fakat doktorlar hastaneden kaçmışlardı. Muallim Hayrullah Bey için Çukadar Hacı Ahmet Efendi bir elbise yaptırmıştı. Bunu giyemeden şehit oldu. Annesi bu elbiseyi oğlunun cenazesinin yanına koyarak "Oğlum, yavrum Hayrullah 'ım kalk da bu urbanı giy, kalk" diye feryat etti. Hayrullah Efendi'nin cenazesine bütün Maraşlılar katıldı.

Merkez Heyeti'nin (Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti) karargâhı Bayezitli Mahallesi'nde Hükümet Konağı yakınında Katıpzade Mehmet Efendi'nin evinin alt katıydı. Arslan Bey harekâtı buradan yönetti. Harbin başlaması üzerine silah ve yardım temin etmek için şehir dışında bulunan bazı Maraşlılar derhal şehre dönerek çeteleriyle birlikte mücadeleye katıldılar.

Sivas ve diğer merkezlerle haberleşmenin daha sağlıklı yapılabilmesi için merkez Heyeti'nin emriyle telgraf merkezi, Sarıçukur mevkiinden Bertiz'in maksutlu Köyü'ne taşındı.

Bertiz'den İncebel'e inen Cineviz Mustafa ve Eczacı Lütfi Bey (Köker) emrindeki çeteler, şehrin kuzeyi ve batı yönündeki Fransız kuvvetleriyle savaşın sonuna kadar savaştılar.

Birkaç günden beri Fransız-Ermeni ve Türk tarafı endişe içinde bulduklarından çarşı ve pazar kapalı idi. Taraflar kendi semt ve mahallelerinde savaşa hazır durumda bekliyordular. General Querette, 21 Ocak 1920'de Fransız karargâhına, Mutasarrıf Cevdet, Jandarma Kumandanı İsmail Hakkı, Mühendis Abdülatif, Beyzade Mehmet, Müftü Hacı Mehmet Tevfik, Eytam Müdürü Refet, Karaküçükzade Hacı Mustafa, Hafız Ali, Şişmanzade Arif ve Kocabaşzade Hacı Nuri'yi davet etti. Davet ettiği bu insanlarla konuştu ve Fransız konvoyuna yapılan saldırılardan sorumlu tuttu. Bu nedenler mutasarrıf Cevdet, Jandarma Kumandanı İsmail Hakkı, Mühendis Abdülatif, Brlediye Reisi Bekir Sıtkı, Kocabaşzade Hacı Nuri ve Şişmanzade Arifi Amerikan Koleji 'nde alıkoyarak diğerlerini serbest bıraktı. Bu arada kolejin civarında toplanan Maraş halkı sonucu heyecanla bekliyordu. Halk, mutasarrıf 'ekili ile daha birkaç kişinin tutuklu olarak karargâhta alıkonulduklarını haber alır almaz silah başına diye bağırды. Bunun üzerine halk da derhal şehir içinde Daha önce belirlenmiş olan yerlere dağıldı. 21 Ocak 1920 günü silahlar atılmaya başlandı. Karşılıklı silah atma hareketi bir kaç dakika içinde bütün şehre yayıldı. Maraşlılar kendine verilen görevi dikkatle ve cesaretle yapmaya, gösterilen yerleri ve evleri işgal ederek ateş etmeye başladı. Yollardan geçen Fransız ve Ermeni askerlerinden oluşan düşman devriyeleri öldürüldü. Yakın bulunan ve ulaşılabilen

düşman mazgal ve mevzilerine taarruza başlandı. İlk anda düşmanın bütün haberleşme sistemleri tahrip edildi. Türklerin bu' planlı ve kararlı taarruzu hızla devam etti. Onların, başarılı mücadelesini gören Fransız ve Ermeni askerleri şaşkın bir durumda kalarak ne yapacaklarını bilemediler. Düşmanın Amerikan Koleji'nde bulunan kolları dışında kalan şehir içindeki kuvvet kolları muhasara altına alındı. Amerikan koleji ve kışlada altı adet güçlü dağ topu ile dört santimetre çapında iki adet nordanfilled silahı vardı. Ayrıca bir nordanfilleld de Abarabaşı Kilisesi yanlarına yerleştirilmişti. Savaş başladığı andan itibaren düşman askerleri bu toplarla şehre ateş etmeye başladılar. Kışla mevkii her tarafa hâkim yerde olduğundan buradan atılan top ateşleriyle. Dışarıdan ve yakın köylerden kabileler halinde yardım için Maraş'a gelen insanlar tedirgin edildi. Şehrin ortasında ve hâkim tepe üzerinde bulunan Abarabaşı Kilisesi'nin çan kulesine yerleştirilen ağır makineli tüfekle şehrin her tarafı ateş altında tutuldu. Bu sebeple sokak arasından ve yollardan gidip gelmek çok güçleşti. Bunun üzerine ulaşım ve haberleşmeyi sağlamak amacıyla duvarlar delinerek evden eve geçilebilecek yollar açıldı. Gece gündüz sokak savaşına devam edilerek bölge bölge düşman mevzileri işgal edildi. Şehirde gece gündüz durmadan on gün süren bu sokak muharebeleri ve bu sırada çıkarılan yangınlar. Fransız askerlerinin moralinin bozulmasına neden oldu. Türklerin bu denli düzenli savaşından Fransız askerleri olumsuz yönde etkilendiler. Bil hassa gelişmelerden aşırı derecede endişelenen General Querette, alevler içinde kalmış olan şehirde hızla devam eden harbin onuncu günü, Mutasarrıf Vekili Cevdet Bey'i serbest bırakmak zorunda kaldı. Ayrıca durumu aleyhlerinde gören General Querette, Türkler tarafından ateş kesildiği takdirde mütareke yaparak anlaşmaya hazır olduğunu söyledi. Serbest bırakılan Mutasarrıf Vekili Cevdet Bey hükümete geldi ve derhal heyet-i merkeziye ile şehir etrafında savaşa devam eden kolların kumandanlarını durumdan haberdar etti. Yani General Querette'nin mütareke yaparak anlaşma teklifini bildirdi. Bunun üzerine Heyet-i Merkeziye, Fransız askerlerinin kayıtsız şartsız silah, mühimmat ve cephaneyi teslim etmelerini, şehirden kesin olarak ayrılmasını istedi. Ayrıca hayatlarının güvenlik içinde olacağını, şehirden ayrılırken ancak güneye doğru gitmelerine izin verileceği cevabı verildi.

Fransızlar karşılarında büyük bir askeri birlik görmediklerinden Türk çetelerine teslim olmaya cesaret edemediler. Şehir içinde silahlı çatışma aralıklarıyla devam ettiğinden çarşı, pazar ve sokaklarda hareket etmek güçleşti

21 Ocak 1920 Çarşamba günü General Keret'in çağrısı üzerine yapılan toplantıdan taraflar yay gibi gerildi. Fransızlar tarafından atılan kurşunla bir Türk jandarmasının yaralanması ve hükümete doğru ilerlemekte olan bir Fransız birliğine, Türkler tarafından ateş açılmasıyla savaş başladı. Daha evvel kararlaştırılan parola gereğince her mahallede birer el silah atıldı.

Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Arslan Bey, savaşın başladığını ilan eden bir beyanname yayınladı. Bu beyannamede şöyle deniliyordu:

"Arkadaşlar harp başlamıştır. Allah'ın inayeti, Peygamber'in ruhaniyeti, din kardeşlerimizin fedakârlığı ile her şey göze alınmıştır. Vatanımız tek kişi kalana kadar düşmana teslim olunmayacaktır. Gayret bizden yardım Allah'tan."

21 Ocak 1920 Çarşamba savaşın ilk günü, silahlar patlar patlamaz, Fransızlar şehrin her tarafını makineli tüfek ateşiyle taradılar. Toplar, Ahır Dağı'nı ve çevrede bulunan yolları dövmeye başladı.

23 Ocak i 920 Cuma günü Antep'ten Maraş'a gelmekte olan bir Fransız kolu Şeyh Adil mevkiinde Türk çeteleri tarafından pusuya düşürüldü. Komutanları ve birçoğu çatışma sırasında öldürüldü, on iki kişi de esir alındı. Esirlerin daha sonra Maraş Ermenileri olduğu görülünce derhal idam edildi.

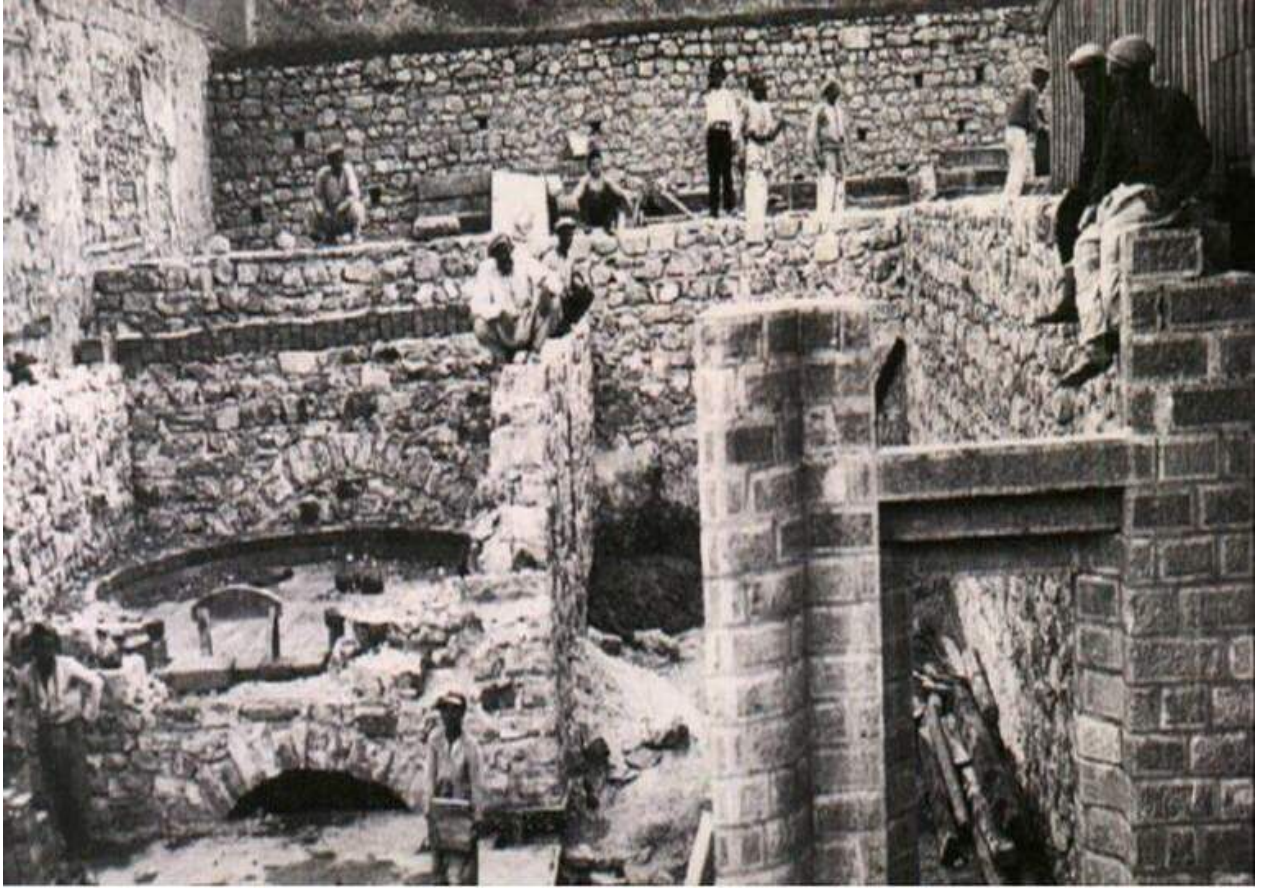
Bu olay üzerine Türklerin toplu olarak bulunduğu mahalleler, Fransızlar tarafından şiddetli 'topçu ateşi altına alındı. Şehir bir yangın yerine döndü, her taraftan dumanlar yükselmeye başladı.

Şehrin zenginleri ellerindeki bütün erzakı teşkilat emrine verdiler.

Mahalleler arasında yiyecek, içecek, silah ve malzeme yardımını kolaylaştırmak için yollara hendekler kazıldı. Evlerin avlu duvarları yıkılmak suretiyle geçitler açıldı. Kadınlar ve çocuklar çetelere yiyecek yetiştiriyorlardı

Kılıç Ali Bey, Antep'ten gelmesi muhtemel olan Fransız birliklerine karşı, Aksu Köprüsü tutulmak üzere bir miktar kuvvet bıraktıktan sonra Maraş'a geldi, Pazarcık'ta bulunan Kılıç ali Bey, burada Alevi olan Sinemeli aşireti ile irtibatla bulunmuştu, Oysa Alevilerin değil Maraş'ta Pazarcık'ta bile şehitleri olmamıştı. Karargâhını Arapkirli Çiftliği'nde kuran Kılıç Ali Bey, .Savaşın ortasında 13 jandarma ile Maraş'a geldi ve daha sonra halkın maneviyatını yükseltmek için şu beyannameyi yayınladı

. "Memleketi kurtarmak, düşmanla göğüs göğüse çarpışmak için şehre girdim. Düşmanı şehirden çıkaracağız. Allah'ın inayeti bizimle beraberdir."

Maraş'ın Kurtuluş Savaşı Sonrası görünümü

24 Ocak'ta Kayabaşı Cephesi'nin düşme ihtimalinin belirmesi üzerine, Abarabaşı Kilisesi'nin baskı altına alınması ve Fransız karargâhı ile bağlantısının kesilmesi için Karakızıoğlu Muhittin Bey, bir teneke gaz dökerek kendi evini yaktı. Aynı şekilde Abdullah Çavuş da kışla bölgesindeki evini yakarak bölgedeki Ermeni evlerinin yanmasını sağladı.

Sivas'ta hazırlanan 200 kişilik süvari bölüğüyle iki Şımayıdır topunu Maraş'a getiren Yüzbaşı Kamil Polat, 25 Ocak'ta karargâhını Cancık'ta kurdu ve kışlayı ateş altına aldı.

Evliya Efendi'nin emrindeki çeteler ve diğer çeteler bundan sonraki günlerde şehirdeki Ermeni kilise ve evlerini yakarak bunları ortadan kaldırmaya çalıştılar.

İslâhiye ve Antep'ten Maraş'a gönderilen Fransız takviye kuvvetleri durdurularak şehre girmeleri engellendi. Bir kısmı da tamamen yok edildi.

29 Ocak Perşembe günü çocuklar, kadınlar ve savaşamayacak durumda olanlar şehir dışına ve civar köylere gönderildi. Böylece halkın "Kaç Kaç" adını verdiği göç başladı. Soğuk ve karlı bir ortamda güçlüklerle gerçekleştirilen bu harekâtta amaç, çetelerin çoluk çocuğunu düşünmeden daha rahat bir şekilde savaşabilmelerini sağlamak ve insan kaybını en aza indirmektir.

30 Ocak Cuma günü hâkim bir noktada bulunan ve etrafını ateş altında tutan Tekke Kilisesi'ni Evliya Efendi'nin çeteleri kuşattı. Bir bakır sürahiye (güğüm) çivi, nal parçaları ve barut koyup bir fitil taktıktan sonra ağzını kapattılar. Kilisenin içerisine atılan bu yerli bomba, yangına da sebep oldu. Kaçan Ermenilerin hemen hep'si öldürüldü. Bu çatışmalar sırasında kahramanlık destanı yazan biri daha Göllü'lü Yusuf Çavuş şehit oldu.

1 Şubat 1920 tarihinden itibaren savaş şiddetini daha da arttırmaya başladı. O gün Fransızlar çarşığı ateşe verdiler. Mevlevihaneyi, Üdürgücü Camii'ni ve Belediye Dairesi'ni yaktılar. Şehir yangın alanına döndü.

Maraşın Kurtuluş Savaşı Sonrası Görünümü

Maraş'ın Kurtuluş Savaşı Sonrası Görünümü

Maraş'ın Kurtuluş Savaşı Sonrası Görünümü

2 Şubat 1920 günü Yürük Selim Göksun ve çevresinden topladığı seksen süvari ve 120 piyade ile Maraş'a gelerek, Sulutarla mevkiinde düşmanla savaşa başladı. Kuzey taraftan başlatılan bu saldırı, arazinin açık ve örtüsüz olması nedeniyle başarısız oldu.

3 Şubat 1920 Perşembe; Kuyucak mıntıkasında düşmanla göğüs göğüse savaşı, gözü pekliği ile tanınan Millîş Nuri, kümbet Kilisesi'ne yapılan baskın sırasında karnından yaralanarak şehit oldu.

4 Şubat 1920 Çarşamba günü Evliya Efendi bütün kuvvetleriyle Taşhan'a yüklenmişti. Burada sıkıştırılan düşman kuvvetleri beyaz bayrak açıp teslim olacaklarını belirterek Evliya Efendi'yi kapıya istediler. Evliya Efendi kapıya yaklaşır yaklaşmaz bu askerler arasında bulunan Ermeniler, derhal ateşe başlayarak Evliya Efendi'yi şehit ettiler.

İşgalin başından beri cansiperane çalışan, Ermeni ve Fransızları korkutan Evliya Efendi'nin şahadeti, milli kuvvetlerin maneviyatını bozdu ve Evliya Efendi'nin çeteleri dağıldı.

5 Şubat 1920 Perşembe günü de şehirde savaş bütün hızıyla devam ederken, Ermenilerin çoğunlukta olduğu köylerden gelen haberlere göre Türk ahaliye yapılan zulüm son noktaya gelmişti. Alınan bilgilere göre çocukların ve bebeklerin duvarlara çarpılarak, elleri ve ayakları kopararak. Gözleri oyularak öldürüldü, kızartılarak analarına zorla yedirildi.

6 Şubat 1920 Cuma günü İslâhiye tarafından gelen bir Fransız uçağı şehrin üzerinde uçarak kışla ile haberleşmeye çalıştı.

7 Şubat 1920 Cumartesi, büyük bir düşman takviye kuvvetinin gelmekte olduğu haberi üzerine tedbir almak, takviye kuvvetlerini şehre sokmamak ve şehirde mahsur bulunan düşmanla birleşmesine engel olmak için çalışmalar başlatıldı. Ayrıca şehrin tamamen boşaltılarak yakılması ve düşmanın bu yangınla yok edilmesi fikri ağırlık kazanmaya başladı.

Bu arada Miralay (Albay) Norman komutasındaki takviye kuvvetlerinin Aksu Köprüsü civarında At İzi'nde karargâh kurduğu haberi şehre yayıldı. Bu kuvvetler iki süvari bölüğü, iki piyade taburu ve biri uzun menzilli olmak üzere dört top bataryasından ibaretti. Ağırlığını ise 400 araba taşıyordu.

Günlerden beri geceli gündüzlü devam eden top, tüfek ve bomba sesleri cephaneliklerin havaya uçurulması sırasında meydana gelen sesler, barut ve kan kokuları yangın dumanı ve alevleri, adım başı görülen kafa, kol, bacak ve parçalanmış insan cesetleri yaralanan ve şehit olanların dayanılmaz halleri, bilhassa kadın ve çocukların sınırlarını bozdu. Bununla beraber şehit olan kocasının yerine silaha sarılan kadınlar, cephane taşıyan ve posta görevi yapan çocuklar da vardı.

8 Şubat 1920 Pazar günü Albay Norman'ın askerleri şiddetli bir topçu ateşinin desteğinde Mercimek Tepeyi işgal ettiler. Düşman Mercimek Tepe, Sıtma Pınarı ve Aksu'ya yerleştirdiği toplarla şehri döverken bir taraftan da var gücüyle batıda bulunan kuvvetlerimiz üzerine yüklendi. Amacı kışlada mahsur kalan General Keret'le bağlantı kurabilmektir. Batıdaki kuvvetlerimiz geri çekilmek zorunda kaldı. Maraş, kışladaki topların da şehri dövmeye başlamasıyla iki ateş arasında kaldı.

Bu yardım kuvvetinin gelişi, kısa sürede halk arasında umutsuzluğa neden oldu ise de pek uzun sürmedi. Kaç Kaç ağır kış şartlarına rağmen devam etti. Düşmanın ateş hâkimiyeti altında olmayan yerler tamamen boşaltıldı. Fransızlar bu kaçanlar üzerine de top ateşi açtı.

Albay Norman, Maraş'taki Fransız Generali Keret'e Adana Genel Valisi General Dufieux'un geri çekilme emrini ilettiler. General Keret geri çekilmek istemiyordu. Fakat Fransızlar için tek kurtuluş yolu Maraş'ı terk etmektir. Bu yüzden bu karara uymak zorunda kaldı.

9 Şubat 1920 Pazartesi, durum her iki taraf için tehlike arz etmeye başladı. Fransızlar şehrin her tarafını yoğun top ateşine tuttular. Cephanenin tükenmesi nedeniyle Türklerde ümitsizlik işaretleri belirdi. Halk arasında teslim olunacağı söylentileri başladı. Fransızlar ve özellikle Ermenilerin yapabileceği bir katliamdan korkuluyordu. Fransız cephesinde durum Türklerinkinden daha kötü idi. Fransız askerleri kışa yakın zamanda geldiklerinde yeteri kadar yiyecek temin edememişlerdi. Yani zahire tutamamışlardı. Ellerinde olan yiyecekler de savaşta tükenmişti. Satın alabilecekleri bir yer yoktu. Dışarıdan, yani İslâhiye ve Antakya güzergâhından gelebilecek yiyecek ve lojistik yardım desteğini de almıyorlardı. Çünkü bu güney güzergâhı Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti mensupları tarafından tutulmuştu. Bu

nedenle askerler yarım öğün yemek yiyebiliyor ve hayvanlarına ancak günde bir kilo un verebiliyordu.

Haberleşme hatları kesilmişti. Aç ve çaresiz kalan Fransızlar ancak uçaktan verilen işaretler veya atılan bildirilerle haberleşebiliyorlardı. Kısaca ifade etmek gerekirse Fransız askerleri şehirde aç bir şekilde mahsur kalmışlardı.

Şehrin güneyinde bulunan Ermenileri korumak için Binbaşı Corneloup komutasında on piyade ve üç makineli tüfek bölüğü görevlendirildi. O gün Türklerin baskısı daha da arttı. Kışın şiddeti, açlık ve yokluklar Türklerin azminden hiçbir şey kaybettirmedi, hatta topyekün hücumla kalktılar.

10 Şubat 1920 Salı günü de Fransız bombardımanı devam etti. Buna karşılık çetelerimiz de tesirli ve isabetli atışlarına devam etti. Onların hareket serbestisine meydan verilmedi.

9-10 Şubat günlerinde belirli bir sahayı ateş altında tutan Fransız bombardımanından kendileri çekilmek için yol açma çabasında oldukları anlaşılıyordu. Şehir bu günlerde yanmış, yıkılmış ve harabeyle dönmüştü.

General Keret geri çekilme planı hazırladı. Aralarında vardıkları karara göre, General'in vereceği ışıklı mermi işareti üzerine geri çekilme başlayacaktı. 10-11 Şubat 1920 gecesi saat 21.00'de geri çekilme başladı. Fransızlar geri çekilişlerini maskeleyerek için şehri son defa top ateşine tuttular. Maraş'tan çekilirken atlarının ayaklarını keçelerle sardılar. Fazla yüklerini attılar. Yanlarına aldıkları Ermenilerle birlikte kışladan ayrılan Fransız kuvvetleri, sessizce şehri kuzeybatısındaki araziye aşarak Mercimek Tepe'ye ulaştılar. Daha sonra da ovaya inerek Sıtma Pınarı mevkiinde kendilerini bekleyen kuvvetlerle birleştiler.

11 Şubat 1920 Çarşamba günü Fransız'ların Maraş'tan çekilmekte ve kaçmakta olduğu haberi şehrin her tarafına yayıldı. Fransızlar şiddetli soğuk ve kar altında ilerlerken çok perişan oldular. Maraş-Fevzi Paşa yolunda ağırlıklarının büyük bir kısmı kar altında kaldı ve askerlerinin çoğunu kaybetti. Ayrıca kaçan düşmanı takip eden birliklerimiz ağır kayıplar verdirerek İslâhiye'ye kadar takip ettiler. Fransızların çekilmesine rağmen Maraş'ta bulunan Ermeniler ateşe devam ettilerse de, kısa zamanda susturdular. Silahlarını teslim ederek kurtuluşu milli Türk Hükümetinin adaletine sığınmakta buldular.

Kadın-erkek, çoluk-çocuk her yaşta Maraş'ın tüm yokluklara rağmen 22 gün 22 gece büyük özveri ile sürdürdüğü bu savaş, Türk'ün vatani, bayrağı, din ve namusu uğruna ölümü hiçe saymasının ve yenilmezliğinin ifadesi olan bir kahramanlık örneğiydi.

Kurtuluş savaşımızın ilk zaferi olarak tarihe geçen bu mücadele daha sonra ülkenin diğer şehir ve yörelerine de örnek olması bakımından son derece önemlidir.

Maraşlı mücahitler memleketlerini kurtardıktan sonra çevre illerinde yardımına koşarak milli bütünleşmenin en güzel örneğini gösterdiler.

12 Şubat 1920 günü şehrin düşmandan temizlenmiş olması ve zafere ulaşılması nedeniyle bayram yapıldı. O günden beri her yıl Maraşlı 12 Şubat gününü büyük bir heyecan içinde, o günleri yâd ederek kutlamaya devam etmektedir.

Kurtuluş İçin ekilen Telgraflar

“Düşmanın taarruzuna karşı kahramanca silaha sarılan Maraşlı kardeşlerimiz yirmi güne yaklaşan bir zamandan beri kan ve ateşler içerisinde istilacı Fransızlara ve onların silahlandığı hunhar Ermenilere karşı savaşmakta idiler. 10-11 Şubat 1920 gecesini İslâhiye istikametinde firara mecbur ederek, mevcudiyet-i millilerini kazanmaya muvaffak olmuşlardır”.

*Hey'et-i Temsiliye Adına
Mustafa Kemal*

“Maraş kahramanların Türklüğe has olan celadet ve fedakârlıkları neticesinde sevgili Bayraklarımızın yine Maraş üzerinde dalgalandığı haber almakta bütün Kolordum en büyük sevinç duymaktadır. Öldünüz fakat Türklüğü öldürmediniz. Tarih-i Millimize kanınızla ve hayatınızla emsalsiz bir menkibe-i celadet yazdınız. Maraşlıların ve sizlerin alınınızdan öper, Kolordumun hissiyat-ı samimiyesini arz ederim”.

***15.Kolordu Komutanı
Kazım Karabekir***